

УДК 338.45 (477) «1861/1914»

Віталій Левицький

ТОРГІВЛЯ ПРОДУКЦІЄЮ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглядаються питання торгівлі продукцією легкої промисловості у Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. на внутрішньому та зовнішньому ринках. Висвітлюються проблеми зовнішньої та внутрішньої торгівлі, входження України в систему всеросійського ринку. Проаналізовано праці дослідників економічної історії, що стосуються тематики розвитку торгівлі зазначеного періоду. Визначено основні товари, на які був стабільний попит, прослідковано становлення та розвиток мережі постійної та періодичної торгівлі, різноманітності видів торгових закладів. Встановлено, що торговельні операції товарами широкого вжитку були невід'ємною складовою господарської діяльності України та одним із найважливіших джерелом одержання прибутку. Вони сприяли зміцненню економічної безпеки держави на зовнішньому рівні та були інструментом підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва.

Ключові слова: легка промисловість, торгівля, збут, ринок, підприємці, товарно-грошові відносини, купецтво.

Пореформений період в історії України характеризувався поширенням і поглибленням внутрішнього ринку. Промисловий розвиток створив ринки засобів виробництва, засобів споживання і робочої сили, а усупільненням виробництва і поглибленням поділу праці він усунув відокремленість місцевих ринків і поєднав їх у єдиний національний ринок. Бурхливе зростання промисловості в другій половині ХІХ ст., її капіталізація, інтенсивне залізничне та інше транспортне будівництво, застосування парових двигунів, діяльність товарних бірж – усе це внесло зміни в пореформену торгівлю, надало їй нових рис. Основним процесом створення внутрішнього ринку був суспільний поділ праці. Він з'являється разом із товарним господарством, створюється розвитком цього товарного господарства. Внутрішній ринок розвивається завдяки зростанням виробництва, яке поглиблює суспільний поділ праці. Ступінь розвитку внутрішнього ринку є показником розвитку виробничих відносин в країні.

Різноплановий та комплексний характер обраної теми визначив доцільність застосування репрезентативної вибірки необхідних для аналізу історіографічних робіт. Виходячи з цього, першочерговий науково-дослідницький інтерес для нас мають праці, проблемна тематика яких охоплює такі напрямки, як: економічна політика Російської імперії в умовах формування світового ринку, розвиток легкої промисловості України у взаємозв'язку із зовнішньою торгівлею, промисловий капітал як чинник зовнішньоекономічної діяльності, вплив громадських кіл на експортно-імпорتنу політику уряду. У монографії І. Гуржія [1] висвітлюється комплекс питань про розширення і зміцнення промислового та торговельного розвитку України в 60–90-х рр. ХІХ ст. Зокрема, автор висвітлює розвиток промисловості України в системі всеросійського ринку, значну роль українських губерній у виробництві Росії. Значну увагу приділено українській внутрішній торгівлі, що, як стверджував автор, була складовою частиною всеросійського ринку. Л. Шепелєв [2] досліджує торгово-промислову політику російського уряду після Кримської війни й до початку першої російської революції. Основна увага приділяється програмним установам цієї політики, формам її реалізації й зв'язкам з іншими видами економічної діяльності самодержавства. Праці Б. Кругляка [3–6] присвячені різним проблемам економічної історії: джерелам з історії розвитку внутрішньої торгівлі в Україні в 60–90-х рр. ХІХ ст., ярмарковій та базарній торгівлі в Україні в період капіталізму; промисловим монополіям; ролі та місцю кооперації у внутрішній торгівлі на Україні; монополіям у легкій промисловості; товарним біржам в Російській імперії. К. Завальнюк вивчав питання торгівлі промисловими товарами між Україною та Білорусією у другій половині ХІХ ст. [7]. Проблемами розвитку української легкої промисловості та зовнішньої торгівлі в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. займався М. Москалюк [8–9].

Метою статті є аналіз торгівлі товарами легкої промисловості за допомогою оцінки митних тарифів, асортименту продукції, характеристика мережі торгових закладів, дослідження розвитку внутрішньої та зовнішньої торгівлі продукцією легкої промисловості у Наддніпрянській Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Розвиток промисловості, подальший суспільний поділ праці, побудова залізниць – усе це обумовило розширення внутрішнього ринку, сприяло зміцненню економічних зв'язків між окремими

районами Росії, в тому числі й України, що спеціалізувалися на виробництві певних товарів. Одним із найважливіших засобів у посиленні міжрайонних економічних зв'язків була внутрішня торгівля, яка у пореформений період зазнала суттєвих змін. Зростаючи за обсягом товарообігу, вона охоплювала все нові райони, досягала найвіддаленіших пунктів. Виникло багато нових торгових центрів, а чимало колишніх втратили своє значення. Головна причина полягала в корінних змінах, що відбулися у розміщенні продуктивних сил країни, а також у розташуванні міст і селищ від залізничного сполучення і річкових пароплавних магістралей. Поглиблення суспільного поділу праці, господарська спеціалізація Наддніпрянської України обумовили злиття окремих територіальних ринків у загальноукраїнський ринок. В Україні створилася своя мережа ярмарків і базарів, що нерозривно пов'язувалася з місцевою стаціонарною торгівлею [1, с. 97–98].

У пореформений період відбувся процес переходу деякої частини поміщиків до підприємницької діяльності. Запровадження ринкових методів ведення господарства, збут продукції вимагали чималих коштів, і для їх нагромадження поміщики починають займатися торгівлею. Вони відкривають магазини і лавки й через своїх прикажчиків чи орендарів одержували не лише потрібні їм гроші, а й чималі прибутки. Поряд з цим у селі відкривалися постійні склади для шкір, вовни та інших товарів, потрібних на внутрішньому ринку. Власники складів, розширюючи сферу своєї торгової діяльності серед місцевого населення, залучали селян до участі у постійному виробництві, регулярному грошовому обігу. Важлива роль належала постійній торгівлі України в реалізації текстильних виробів фабрик Центральної Росії та Польщі. Причому значна частина цих товарів через місцевий ринок в Україні потрапляла в інші місцевості півдня Росії. Так, харківські купці продавали тканини у Донську область, Воронежську, Ставропольську, Астраханську, Саратовську губернії, а торговці Житомира і Бердичева – в Бессарабію. Це зміцнювало міжрайонні економічні зв'язки, розширювало ринок і тим самим стимулювало розвиток товарного виробництва [5, с. 54–56].

Певна спеціалізація була властива великим і середнім ярмаркам, довів на які залежав від характеру виробництва тієї місцевості, де вони збиралися. Так, необроблені шкіри продавалися в Ізюмі, Слов'янську, Змієві, Кременчуку, Костянтинограді. Важливу роль в оптовій торгівлі відігравали фірми. У 1890 р., наприклад у Харкові, торгували 142 фірми, з них 44 представляли купців, які займалися перекупництвом і 96 – фабрикантів. На Хрещенському ярмарку (Харків) в 1893 р. брало участь в операціях 379 оптових фірм. У 1895 р. в усіх ярмарках міста брало участь 439 фірм. Оптова торгівля займала значне місце й на середніх ярмарках. Великі купці доставляли сюди мануфактурні вироби, а скуповували зерно, худобу, селянське полотно. Так, у 1892 р. в с. Нові Санжари Полтавської губернії завезено тканин, шкіряних виробів, бакалії на суму 456 тис. карбованців (далі – крб.), у м. Ратне Волинської губернії – відповідно, на 200 тис. крб. [6, с. 36, 42–43].

Основними предметами ярмаркової торгівлі стали промислові вироби, проте кожен із оптових ярмарків набував своєї товарної спеціалізації. На харківських (Хрещенському, Покровському і Успенському) ярмарках важливими товаром були різні тканини, які у 90-і рр. XIX ст. становили 30–52 % від суми привезених і 50–61 % проданих товарів. У зв'язку із зосередженням торгівлі текстилем у Харкові, вона стала скорочуватися у 80–90-х рр. XIX ст. на Іллінському ярмарку в Полтаві та роменських ярмарках. Майже уся оптова торгівля вовною в Україні зосереджувалася на харківському Троїцькому ярмарку, до якого в середині 60-х рр. XIX ст. завозилося приблизно щорічно 200 тис. пудів вовни, у 80-х рр. XIX ст. – майже по 520 тис. пудів, а в середині 90-х XIX ст. торгівля цим товаром помітно зменшилася – на 257 тис. пудів [4, с. 50].

Серед найзначніших оптових ярмарків виділялася група, що відігравала значну роль у розвитку торгівлі не тільки окремих районів, а й усієї країни. На Лівобережжі обсягом виділялися торгівлі на чотирьох ярмарках: у Харкові (Хрещенський, Троїцький, Успенський, Покровський), Іллінський у Полтаві, Маслянський, Вознесенський і Михайлівський у Ромнах, Воздвиженський у Кролевіці. Найголовнішими ярмарками Правобережної України були: Контрактовий у Києві, Петропавлівський у містечку Ярмолинцях і Троїцький у м. Балті (Подільська губернія). На півдні виділялися своїм обсягом товарообігу: Петропавлівський у Катеринославі, Миколаївський і Покровський у містечку Каховці (Таврійська губернія). Найбільші суми за продажем на Хрещенському ярмарку в 1893 р. припадали на такі товари легкої промисловості: мануфактурні вироби (14 тис. тис. крб.), шкіра і взуття (1050 тис. крб.), вовна (975 тис. крб.), галантерейні вироби (640 тис. крб.), хутро і шуби (400 тис. крб.), овчини (220 тис. крб.), шкіри необроблені (200 тис. крб.) [1, с. 116–117].

На території Волинській губернії ярмарки розміщувалися нерівномірно. Найбільше їх було в Заславському, Ковельському, Новоград-Волинському повітах. У кожному повітовому центрі функціонувало декілька ярмарків. На них реалізовувалися різноманітні тканини, взуття, вироби побутового характеру з Центральної Росії, Царства Польського, а також Катеринослава, Харкова,

Києва й Одеси. Місцеві виробники продавали промислові товари, закупували сировину. Від 90-х рр. XIX ст. виробники промислових товарів брали участь у постійно діючих промислових виставках. Поступово виставки перетворилися на місце укладання актових угод, служили ринком збуту одягу, взуття, тканин. Торгівля почала набувати дедалі більшої спеціалізації [10, с. 106–107].

Ярмаркова торгівля здавна процвітала в Україні. Полтава, Ніжин, Ромни – були центрами ярмаркової торгівлі; мануфактурні товари московського промислового району, для якого українські губернії були одним із найважливіших ринків, закупувалися на цих ярмарках місцевими торговцями й розвозилися всією Росією. Проте вже з 70-х рр. XIX ст. колишні українські ярмарки, разом з центрами торгівлі, починають занепадати. Одночасно з цим швидко зростає новий торговий центр України – Харків, що став найбільшим центром ярмаркової торгівлі в Україні в пореформений період з чотирма ярмарками, що мали всеросійське значення. Сюди привозилися для продажу у значній кількості різні тканини із Московської, Владимирської, Костромської, Калузької, Петербурзької, Тамбовської, Пензенської й Рязанської губерній, Царства Польського; оброблені шкіри – із Москви, Петербурга, Болохова, Курська, Єльська, Липецька, Вільно, Риги й Варшави; луб'яні вироби – із Петербурзької, Московської, Нижегородської губерній, Польщі. Місцеві товари (вовна, необроблені шкіри), куплені на харківських ярмарках, вивозилися у міста Центральної Росії, Білорусь, Польщу. Цілий ряд ярмарків переводиться до Харкова, вони проводилися один за другим майже впродовж року [11, с. 253].

На межі XIX–XX ст. в різних галузях виробництва виникали і зміцнювали свої позиції монополії. Однією із важливих рис цього процесу стала широка участь монополістичного капіталу у внутрішній торгівлі. Легка промисловість була тісно пов'язана з безпосередніми споживачами, оскільки від її діяльності залежало задоволення первинних потреб населення та його матеріальний добробут. На відміну від вугільно-металургійних і машинобудівних монополій, що займалися лише збутом готової продукції, монополістичні об'єднання легкої промисловості значну увагу приділяли заготівлі сировини. Ці функції виконували спеціальні контори, а також торгові агенти, які постачали сировину із різних джерел. Вони встановлювали безпосередні контакти із поміщицьким економіями та селянськими господарствами для закупівлі сировини за найнижчими цінами. Монополії одержували сировину також з власних плантацій, продукція яких безпосередньо на ринок не потрапляла й на ринку не враховувалася. Поміщицькі господарства, навпаки, прагнули вигідно збути вироблену продукцію, а тому, коли мали можливість, або притримували сировину, чекаючи на більш сприятливу кон'юнктуру на ринку, або відкривали власні переробні підприємства. Нерідко вони об'єднувалися у своєрідні землеробські синдикати, намагаючись диктувати найбільш вигідні ринкові ціни на пропоновану ними продукцію. Те, що втрачали промислові монополії, коли мали справу із поміщиками й селянами, вони компенсували за рахунок більшості середніх і дрібних селянських господарств. Значна частина селян була змушена зразу ж продавати вироблену ними сировину, і цим також користувалися монополії. Їх агенти заздалегідь домовлялися між собою про встановлення однаково низьких цін і примушували продавця погоджуватися на ці умови. Таку картину спостерігав у Прилуцькому повіті Полтавської губернії кореспондент кооперативного журналу «Сплотчина», коли цілі обози селянських возів переїжджали від одного тимчасового складу до іншого, і кожен раз агенти зменшували ціни й доводили їх до такого рівня, що селяни погоджувалися на будь-які умови [3, с. 110–112].

В Україні підприємства-монополісти легкої промисловості не були такими могутніми, як в інших галузях. Тут функціонували в основному фірми, які функціонували поза синдикатами або філії всеросійських монополій. Україна була досить містким ринком для діяльності таких великих монополій, як «Товариство бавовняних фабрикантів», «Товариство суконних фабрикантів», «Російське льоно-промислове товариство», нитковий трест. Текстильні вироби в Україні збувалися російськими монополіями через мережу стаціонарних торговельних закладів. Деякі з них мали мільйонні обороти й були своєрідними торговельно-збутовими монополіями. Таким було товариство Соколова і Жмудського, котре виникло в 1902 р. у Харкові й мало свої відділення в Катеринославі й Ростові-на-Дону. В 1902 р. капітал товариства становив 947,3 тис. крб. У 1909–1910 рр. капітал, лише вміщений у банках, дорівнював 5,5 млн крб. У ці ж роки обороти торгівлі тканинами зросли з 6,5 млн крб. – до 9,1 млн крб., а «чистий» прибуток за той час збільшився із 236,3 тис. крб. – до 480,3 тис. крб., або в 2,1 рази. Товариство, пов'язане із найбільшими текстильними монополіями Росії, мало своїх агентів практично в усіх українських губерніях. Значну питому вагу в посередницьких операціях у збуті різного роду тканин мало «Товариство мануфактурної торгівлі О. М. Хлебнікова», засноване у Харкові в 1905 р. з основним капіталом 350 тис. крб. [12, арк. 16–18].

Для збільшення збуту, вироби Бердичівської шкіряної фабрики виставлялися на Всеросійській промислово-художній виставці в 1882 р. в Москві. Продукція заводу була високо оцінена, а власника нагородили золотою медаллю і дипломом. Продукція заводу покривала п'яту частину

потреб у шкіряних виробках всієї армії Росії. У роки Першої світової війни (1914 р.) чоботи і ремені для солдат і офіцерів залізничними потягами відвантажувалися саме із Бердичева [13].

Широкі торговельні зв'язки товарами легкої промисловості відбувалися між Україною та Білорусією. Адже найважливішою галуззю пореформеної промисловості Білорусії за питомою вагою загальної суми виробництва була суконно-вовняна промисловість. Багато суконних підприємств у Білорусії закуповували сировину в Україні, а потім туди вивозили частину готової продукції. Так, суконна фабрика у маєтку Порочье Пінського повіту Мінської губернії закуповувала вовну на заводах у Подільській, Київській та Волинській губерніях, а також на ярмарках у Полтаві й Харкові за ціною від 15 – до 25 крб. за пуд. Фабричні вироби відправлялися в Одесу, Бердичів, Київ [7, с. 50].

Вийшовши із кризи та збільшивши виробництво товарної продукції, Харківська канатна фабрика розпочала пошуки нових ринків збуту. Місцевий ринок вже не міг поглинути товари, що вироблялися. Їх почали вивозити за межі Харківської губернії. Появилися склади готової продукції у Ростові-на-Дону, Саратові, Нижньому Новгороді. Продукція почала експортуватися за межі Російської імперії. У 1910 р. фабрика експортувала в Грецію і Персію 5854 пудів канатів і джутового полотна на суму 52 тис. крб. Для закупівлі сировини та збуту готових товарів правління Харківської канатної фабрики відкрило відділення у Москві та Баку [14, с. 9].

У 1911 р. в Катеринославі створено товариство «Торговий будинок М. С. Джигіт і Ко» для оптово-роздрібної торгівлі суконно-мануфактурними товарами та прийому замовлень для пошиття чоловічого одягу. З цією метою товариство придбало у катеринославського купця М. Джигіта суконно-мануфактурний магазин. Товариство у своїй власності нараховувало капітал у розмірі 250 тис. крб. і мало двох власників: московського купця Б. Катлама із внеском із вказаної суми у розмірі 175 тис. крб. і катеринославського купця першої гільдії М. Джигіта, який вніс 25 тис. крб. і ще одного власника із внеском 50 тис. крб. [8, с. 82].

Отже, друга половина XIX – початок XX ст. характеризувалися подальшим розвитком легкої промисловості, що в Російській імперії перетворилася на одну із провідних галузей, і зростання якої було пропорційним до капіталізації виробництва. У цей період склався єдиний всеросійський ринок збуту промислових товарів. Українські губернії були одним із небагатьох економічних районів, що мали поширену ярмаркову мережу, а також значною мірою стаціонарні торгові заклади. Незважаючи на розвиток залізничного й водного транспорту, а також неухильне зростання стаціонарної торгівлі у містах і селах, українські ярмарки продовжували відігравати значну роль не тільки у місцевій внутрішній торгівлі, а й у торгівлі всієї Росії. Змінюючи свій попередній характер торгівлі, ярмарки позитивно впливали на зростання торгового обігу в крамницях та магазинах. Маючи велике значення для зміцнення торгово-економічних зв'язків між багатьма частинами Росії, українські ярмарки й мережа торгових закладів були однією із найважливіших ланок включення України в систему всеросійського та міжнародного ринків. Незважаючи на перешкоди, стаціонарна торгівля в пореформений період в цілому швидко розвивалася, і разом з іншими видами торгівлі успішно здійснювала свою функцію обігу товарів із сфери виробництва в сферу споживання. Вона була одним із найважливіших засобів забезпечення суспільного поділу праці.

Список використаних джерел

1. Гуржій І. О. Україна в системі всеросійського ринку 60–90 років XIX ст. Київ: Вид-во Наукова думка, 1968. 192 с.
2. Шепелев Л. Е. Царизм и буржуазия во второй половине XIX века: Проблемы торгово-промышленной политики. Ленинград: Наука, 1981. 236 с.
3. Кругляк Б. А. Монополії в легкій і харчовій промисловості і внутрішня торгівля на Україні в кінці XIX – на початку XX ст. // Питання історії СРСР: Республіканський міжвід. зб. наук. праць. 1991. Вип. 36. С. 110–117.
4. Кругляк Б. А. Розвиток капіталістичних форм внутрішньої торгівлі на Україні в 60–90-роках XIX ст. Історія народного господарства та економічної думки Української РСР: Республіканський міжвід. зб. наук. праць. 1980. Вип. 14. С. 48–53.
5. Кругляк Б. А. Роль постійної торгівлі в розвитку капіталізму на Україні (60–90-роки XIX ст.) // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР: Республіканський міжвід. зб. наук. праць. 1983. Вип. 17. С. 53–58.
6. Кругляк Б. А. Ярмаркова торгівля на Україні в період капіталізму // Український історичний журнал. 1974. №3. С. 36–43.
7. Завальнюк К. В. Торговля промисловими товарами між Україною та Білорусією у другій половині XIX ст. // Український історичний журнал. 1998. № 4. С. 43–56.
8. Москалюк М. М. Легка промисловість українських губерній Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 2. Ч. 1. С. 78–84.
9. Москалюк М. М. Українська зовнішня торгівля в другій половині XIX – на початку XX ст. // Пам'ять століть: Історичний науковий та літературний журнал. 2007. № 6. С. 70–76.
10. Павлюк В. В. Магнатерія Волині в умовах розвитку ринкових відносин у другій половині XIX ст. // Український історичний журнал. 2000. №1. С. 102–108.
11. Туган-Барановський М. И. Русская фабрика в прошлом и настоящем. Т. 1. Москва: Соцэргиз, 1938. 460 с.
12. Центральний державний

історичний архів України, м. Київ. Ф. 23. Оп. 25. Спр. 545. арк. 16–18. 13. Бердичівський шкіряний завод. URL: http://my.berdychiv.in.ua/images/pidpryyemstvo/pidpryyemstvo_shkirzavod.htm. (дата звернення: 01.09.2018). 14. Верность долгу: Очерки истории Харьковского канатного завода им. 60-летия Советской Украины / О. В. Бессонова, Н. П. Жаровский, Е. Н. Победина. Харьков: Прапор, 1978. 135 с.

References

1. Hurzhiy I.O. Ukrayina v systemi vserosiys'koho rynku 60–90 rokiv XIX st. [Ukraine in the system of the All-Russian market 60–90-s of the XIX century], Kyiv: Vyd-vo Naukova dumka, 1968. 192 p. 2. Shepelev L. E. Tsarizm i burzhuaziya vo vtoroy polovine XIX veka: Problemy torgovo-promyshlennoy politiki [Tsarism and the bourgeoisie in the second half of the XIX-th century: Problems of commercial and industrial policy], Leningrad: Nauka, 1981. 236 p. 3. Kruhliak B. A. Monopolii v lehkii i kharchovii promyslovosti i vnutrishnia torhivlia na Ukraini v kintsi XIX – na pochatku XX st. [Monopolies in the light and food industry and domestic trade in Ukraine at the end of the XIX-th and early XX-th centuries], Pytannia istorii SRSR: Respublikanskyi mizhvid. zb. nauk. prats. 1991. Vyp. 36. P. 110–117. 4. Kruhliak B. A. Rozvytok kapitalistychnykh form vnutrishnoi torhivli na Ukraini v 60–90-rokakh XIX st. [The development of capitalist forms of domestic trade in Ukraine in the 60–90-ies of the XIX-th century], Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainsoi RSR: Respublikanskyi mizhvid. zb. nauk. prats. 1980. Vyp. 14. P. 48–53. 5. Kruhliak B. A. Rol postiinoi torhivli v rozvytku kapitalizmu na Ukraini (60–90-roky XIX st.) [The role of constant trade in the development of capitalism in Ukraine (60–90-ies of the XIX-th century)], Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainsoi RSR: Respublikanskyi mizhvid. zb. nauk. prats. 1983. Vyp. 17. P. 53–58. 6. Kruhliak B. A. Yarmarkova torhivlia na Ukraini v period kapitalizmu [Fair trade in Ukraine during the period of capitalism], Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 1974. №3. P. 36–43. 7. Zavalniuk K. V. Torhivlia promyslovymy tovaramy mizh Ukrainoiu ta Bilorusiiu u druhiy polovyni XIX st. [Trade in industrial goods between Ukraine and Belarus in the second half of the XIX-th century], Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 1998. №4. P. 43–56. 8. Moskaliuk M. M. Lehka promyslovist ukrainskykh hubernii Rosiiskoi imperii u druhiy polovyni XIX – na pochatku XX st. [Light industry of the Ukrainian provinces of the Russian Empire in the second half of the XIX-th and early XX-th centuries], Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriya istoriia / Za zah. red. prof. I. S. Zuliaka. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2015. Vyp. 2. Ch. 1. P. 78–84. 9. Moskaliuk M. M. Ukrainska zovnishnia torhivlia v druhiy polovyni XIX – na pochatku XX st. [Ukrainian foreign trade in the second half of the XIX – early XX century], Pamiat stolit: Istorychni naukovy ta literaturny zhurnal. 2007. № 6. P. 70–76. 10. Pavliuk V. V. Mahnateriia Volyni v umovakh rozvytku rynkovykh vidnosyn u druhiy polovyni XIX st. [Magnitteria Volyn in the conditions of development of market relations in the second half of the XIX-th century], Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2000. №1. P. 102–108. 11. Tugan-Baranovskiy M. I. Russkaya fabrika v proshlom i nastoyaschem [Russian factory in the past and present]. T. 1. Moskva: Sotsekgiz, 1938. 460 p. 12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv, f. 23, op. 25, spr. 545, ark. 16–18. 13. Berdychivskiy shkiryaniy zavod [Berdychiv leather factory Berdychiv leather factory], URL: http://my.berdychiv.in.ua/images/pidpryyemstvo/pidpryyemstvo_shkirzavod.htm. 14. Vernost dolgu: Ocherki istorii Khar'kovskogo kanatnogo zavoda im. 60-letiya Sovetskoy Ukrainy [Loyalty to duty: Essays on the history of the Kharkov cable plant. 60th Anniversary of Soviet Ukraine], Harkov: Prapor, 1978. 135 p.

Vitaliy Levytskyi

THE TRADE PRODUCTS OF THE LIGHT INDUSTRY IN THE OVER DNIEPER UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURY

The article deals with the trade in light industry in Dnieper Ukraine in the second half of XIX – early XX century. The problems of foreign and home trade of Ukraine are described in the system of all-Russian market. It was analyzed the works of the researchers of economic history regarding to the subject of trade of the given period. It was pointed out the basic products which had a stable demand, it was followed the formation and development of a network of permanent and periodic trade, the diversity of trade establishments. It was established that the trading operations of the consumer goods were an integral part of economic activity of Ukraine and one of the most important source getting the profit. They strengthened the state economic security on the external level and they were the instrument of the competition's increasing of home production.

The researches are devoted to the different issues of economic history: to the sources of the history of the development of internal trade in Ukraine in the 60–90-th years of the XIX-th century; to the market and fair trade in Ukraine in the period of capitalism; to industrial monopolies; domestic trade in Ukraine in the early XX-th century; to the role and place of cooperation in internal trade in Ukraine; monopolies in the light and food industry in the late XIX – early XX-th century; commodity exchange in the Russian Empire.

Key words: light industry, trade, marketing, market, entrepreneurs, commodity-money relations, the merchants.